

TEORIJSKI ZBORNİK O LIRICI U DOMINANTNO NARATOLOŠKOM DOBU

(Andrea Milanko /ur./, *Teorija lirike*, FF Press, Zagreb 2022)

U uglavnom neplodnoj teorijskoj klimi za pomnije proučavanje lirike prošle je godine iznikao zbornik koji je jednostavno naslovljen *Teorija lirike*. Uredila ga je i priredila Andrea Milanko, docentica na Odsjeku za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, što ne čudi s obzirom na to da joj je književna teorija jedno od glavnih područja interesa, te je sama kao anglistica s engleskoga prevela polovicu članaka stranih autora zastupljenih u knjizi. Tekstove s njemačkoga prevela je J. Spreicer, tekst s talijanskoga S. Milanko, a tekst s francuskoga N. Ivić. Zbornik donosi devet teorijskih tekstova o lirici podijeljenih na četiri tematske cjeline te informativan uredničin uvod i kazalo imena.

Prije svega valja naglasiti korisnost uvodnoga teksta naslovljenog *Teorija lirike* (7–17) o stanju u znanosti o lirici danas s napomenama o svakom tekstu. U njemu urednica zbornika A. Milanko donosi sažete i pregledne uvide u metodološke promjene u proučavanju lirike te u zaokupljenost problemom definiranja lirskoga žanra, koji se nameće kao jedan od razloga akademskog zazora prema posvećivanju većega prostora lirici u teorijskom diskursu. Urednica također navodi glavne točke u povijesti njezina razmatranja, ističući kako sama znanost o bavljenju lirikom nije doživjela procvat u usporedbi s primjerice naratologijom krajem prošloga stoljeća. Iz toga se naslućuje i nužnost objavljivanja ovakva zbornika ne samo u domaćem već i u međunarodnom kontekstu. U drugome se dijelu

kratko predstavlja svaki tekst iz zbornika u kontekstu u kojem nastaje uz uvodne napomene prije čitanja. Iz uvoda je jasno da priređivačičina namjera nije bila iznijeti povijesni pregled škola, već, kao što i sama iznosi, okupiti „tekstove grupirajući ih oko stanovita *problemskog* sklopa” (11).

U prvoj cjelini, koja nosi naslov *Lirika i filozofija*, drugi je put objavljen tekst Zorana Kravara *Lirika i znanje* (20–40), koji je prvi put objavljen u časopisu *Forum* 1972. Radi se o jedinom domaćem tekstu u zborniku u kojem se govori o prirodi lirike koja mimoilazi znanje te se temelji na obnavljanju neznanosti inače dobro poznatih stvari (24). Kako zaključuje Kravar, govor lirike „ne tematizira ništa što bi na bilo kakav način moglo postati predmetom svijeta znanja” (39). Ona na neki način prevrednuje pojmljivost, perceptivnu provjerljivost i kauzalnost. Teze se većinom potkrepljuju primjerima iz hrvatskoga pjesništva. Drugi se tekst, *Kako jež od riječi* Anne Berger (41–51), s fenomenologijskog stajališta nadovezuje na Derridaov kraći tekst *Che cos'è la poesia?*, analizirajući njegove metaforičke pokušaje određivanja prirode lirike kao događajnosti jezika ovdje i sada i akcidentom. Tako se članak najprije fokusira na dvije metafore „istodobno intra- i metapoetske” (43), na koplje i srce. Koplje se odnosi na način odašiljanja i primanja pjesme, dok je srce mjesto koje pjesma kao akcident ranjava te je ona „načinjena da se može naučiti *napamet*” (45), što je vidljivo u pandanu tog izraza u francuskom i engleskom jeziku. Sve se to objedinjuje u Derridaovoj alegoriji pjesništva kao ježa, koja se naznačuje u naslovu teksta, te se u zaključku, karakteristično za dekonstrukciju, riječi *hérisson* (jež) pridružuju glasovno srodni francuski izrazi kao zaključni oslonac za polaznu metaforiku.

Sljedeća cjelina, naslovljena *Lirika i povijest*, najprije donosi značajan tekst predstavnika Frankfurtske škole, Theodora W. Adorna, *O lirici i društvu* (55–66), koji je prvotno objavljen 1952. godine. U njemu autor preokreće dotadašnja marksistička uvjerenja o lirici kao nečemu buržujskom, prebacujući joj individualnost i povučenost u sebe, pokazujući kako upravo lirski subjekt, koji prema Adornu uvijek „predstavlja puno općenitiji, kolektivni subjekt” (61), i njegov odnos prema društvenoj stvarnosti u pjesmi bilježe „svoj povijesni trenutak” (isto). Problematiku toga odnosa nadalje razrađuje na pjesmi *U šetnji* Eduarda Mörikea te jednoj pjesmi iz *Sedmoga kruga*, ciklusa Stefana Georga. Drugi je tekst u navedenoj cjelini opsežno i informativno četvrto poglavlje *Konstrukcija pjesničkog diskursa* (67–120) iz knjige *Il linguaggio della poesia* (2011) talijanskoga semiotičara D. Barbierija. U prvom dijelu toga poglavlja naslovljenom *Neutralno i obilježeno* autor s pomalo strukturalističkoga motrenja objašnjava opreke *neutralno – obilježeno* i *imerzijsko – frontalno*, opisuje određene fonetske i sintaktičke „anomalije” (76) te efekte otuđenja. U drugom se dijelu, *Ritmovi*

i tenzije, izravno nadovezuje na prvi te polazi od brojalica („nultog stupnja poezije”) i dječjih pjesmica kako bi prešao na čitav niz primjera, većinom dvadesetostoljetnih i talijanskih, na kojima oslikava isprepletenost i napetost imerzijske i diskurzivne sastavnice u pjesništvu, često ističući učinak i svrhu određenih formalnih obilježja stihova.

Treća cjelina, *Lirika i retorika*, donosi tri teksta iz pera angloameričkih teoretičara. Prvi je od njih tekst Jonathana Cullera *Promjene u proučavanju lirike* (123–137), prvotno objavljen 1985. u zborniku *Beyond New Criticism*. Kao što mu i ime govori, tekst se bavi metodološkim razvojem proučavanja lirike i različitim poimanjem određenih teorijskih koncepata od nove kritike i strukturalizma do poststrukturalizma. Pet promjena o kojima se raspravlja u tekstu jesu, autorovim riječima, „pozornost usmjerena na brbljanje i črčkanje, istraživanje intertekstualnosti, zanimanje za glas kao figuru, novo razumijevanje autoreferencijalnosti i dekonstrukcija opreke simbol – alegorija” (137). Zanimljivo je što je u tekst uklopljen i autorov doprinos na polju reevaluiranja figure apostrofe, gore spomenuto „zanimanje za glas kao figuru”, čiji su odjeci prisutni u tekstu Barbare Johnson koji je također uvršten u ovu cjelinu. Sljedeći je tekst *Antropomorfizacija i trop u lirici* Paula de Mana (139–155) preuzet iz njegove posljednje knjige *The Rhetoric of Romanticism* (1983), a predstavlja još jedan znatan doprinos dekonstrukcijskomu zanimanju za trope i figure u lirici. U njemu se, polazeći od stanovitog Nietzscheova određenja istine, u kojoj je u isti niz s metaforom i metonimijom uvrštena antropomorfizacija, ustanovljuje koliko ona odudara od tih dvaju pojmova jer ih značenjski ne nadopunjuje niti čini njihovu sintezu te „nije samo trop, nego identifikacija na razini supstance” (140). Dalje se ta razlika razrađuje na usporednom čitanju Baudelaireovih *Suglasja*, za koja na kraju ustanovljuje da „nisu lirika” (154), te njegove *Opsjednutosti*, pjesme kojoj *Suglasja* mogu stajati u određenom podtekstu, kako bi se ukazalo na odnos gramatičkog i retoričkog plana lirskoga teksta. Treći tekst navedene cjeline, *Apostrofa, oživljavanje i abortus* Barbare Johnson (157–171) uspoređuje učinke apostrofe u pjesmama muških kanonskih autora u opreci prema tada suvremenim pjesmama ženskih autorica koje sadrže motiv ploda/djeteta u različitim značenjima. Autorica između ostaloga iznosi i oprimjeruje problematičnost i političnost apostrofe koja ne živi entitet koji se zazivlje uvijek „uprisutnjuje, oživljuje i antropomorfizira” te pretvara „njegovu tišinu (...) u uzvratanje šutnjom” (158).

Posljednja cjelina nosi naslov *Lirika i kultura*, a prvi je tekst u njoj *Promatrati govornika kako govori: samoopažanje i samonetransparentnost u lirici* Petera Hühna (175–198). Govorom o dvjema konstitutivnim dimenzijama pjesme, iskazu i iskazivanju (prema A. Easthopeu), autor ukazuje na

konvenciju u tradiciji europske lirike u iznalaženju „sredst[a]va za skretanje pažnje s govornikove pozicije na sam izraz” (175), radi stvaranja iluzije o homogenoj subjektivnoj svijesti brišući dojam njezine artifičijelnosti. Tekst stoga istražuje samonetransparentnost govornika u lirici interdisciplinarnim pristupom u kombinaciji modela razvijenih u socijalnoj psihologiji, poetici i teoriji sistema te ih primjenjuje na Wyattovim i Shakespeareovim pjesmama. Posljednji tekst u zborniku, a drugi u ovoj cjelini, odlomak je iz knjige *Poetry As Discourse* engleskog teoretičara Antonyja Easthoepa iz 1983. godine. Autor u njoj promišlja liriku kroz prizmu jezika, subjektivnosti i ideologije te se sukladno tomu analiza karakteristično engleskog metra donosi i u poglavlju *Jampski pentametar* (199–222). Uz iscrpnu studiju o samome pentametričkom fenomenu, njegovoj dugoj tradiciji od engleske renesanse sve do dvadesetoga stoljeća, tekst upozorava i na višestoljetno potiskivanje svijesti o njegovoj artifičijelnosti. Autor naglašava ideološku obojenost toga metra, problematično izjednačavanje znaka pentametra sa samom poezijom te promoviranje koherentnog položaja subjekta kao „jedinstvenog glasa” (213).

Važno je između ostaloga pohvaliti jezičnu dosljednost prijevoda te nadovezivanje na već ustaljenu hrvatsku prijevodnu terminologiju (primjerice na Fryeeve termine *brbljanje* i *črčkanje* u prijevodu Cullerova članka). Još je jedna pohvalna stvar što se uz stihove koje autori u izvornicima navode (ili ne navode) donose i prevedeni stihovi – uglavnom se poseže za već postojećim hrvatskim (ili eventualno srpskim) kanonskim prepjevima, a ako oni nedostaju, prevoditelj ih teksta prepjevava ili doslovce prevodi. Ipak bi u nekim slučajevima bolje odgovarao tzv. filološki prijevod od prepjeva jer mogu nastati blaga nepodudaranja između analize pjesme i njezina teksta koja ne postoje u izvorniku. Tako npr. De Man navodi da je u Baudelaireovoj pjesmi *Suglasja* „jedina osobna zamjenica koja se pojavljuje (...) neosobna „il” (ono)” (142), a hrvatski prepjev A. Jurevića ipak sadrži zamjenički oblik *nam* u dvama stihovima.

Da zaključimo, ova i više nego dobrodošla knjiga sadrži devet važnih, iscrpnih i vrijednih teorijskih tekstova, praktično okupljenih na jednom mjestu, te predstavlja velik doprinos suvremenom bavljenju lirikom, posebice u hrvatskom kontekstu jer donosi čak osam iznimno relevantnih prijevoda književnoteorijskih tekstova o lirici. Premda samo Kravarov tekst potkrepljuje svoje teze na domaćim primjerima, problematika iznesena u ostalim tekstovima itekako je primjenjiva na hrvatsko pjesništvo.

Mislav Graonić
Vida Sever